

En kritisk läsning av Erikskrönikans första korstågsepisod

GISELA NORDSTRANDH

Erikskrönikan¹ är vårt äldsta nu kända litterära verk. I den berättas om den dynamiska perioden mellan åren 1229–1319 i svensk historia. Där berättas också om tre svenska korståg till Finland och den första av Erikskrönikans tre korstågsepisoder, korståget mot Tavastland, har av hävd daterats till hösten/vintern 1249–50 och man har utgått ifrån att Birger Magnusson (jarl) varit dess anförare. Som yttersta grund för dateringen ligger krönikans verser 157–60.

Den finländske historikern Jarl Gallén har i polemik med "den äldre" skolan, med hjälp av komparativa studier av samtida annaler, påvebullor och den norska "Håkonarsagan", skriven på 1260-talet, tillbakavisat denna datering. Gallén skriver:

Vi ha helt enkelt att stryka korståget av år 1249 ur hävderna, och hålla oss endast till det tåg som i varje fall måste ägt rum 1238 eller snarare 1239. Det är detta tåg som Erikskrönikan skildrar, ehuru den här begått en av sina många feldateringar. Det andra korståget till Tavastland står alltså i direkt samband med påven Gregorius IX:s korstågsbulla /.../ Att icke Ulv jarl, utan en annan mäktig herre, konungens sväger, Birger Magnusson till Bjälbo, varit företagets ledare rubbar icke saken. Tack vare denna omständighet har händelsen räddats till eftervärlden i Erikskrönikans berättelse.²

¹ Citaten ur Erikskrönikan är genomgående hämtade från Rolf Pippings utgåva *Erikskrönikan enl. Cod.Holm. D2.*, SFSS. Nytryck. 1963.

² Jarl Gallén, 'Kring Birger Jarl och andra korståget till Finland', ursprungligen publicerad i *HTF* 1946, här citerad ur *Kring korstågen till Finland. Festskrift till Jarl Gallén*, Helsingfors 1968, s. 97 f. Gallén räknar i likhet med annan finländsk forskning Erik den heliges korståg på 1100-talet som det första korståget, varvid den här behandlade korstågsepisoden benämns andra korståget.

Stöd för en datering till 1239 får Gallén av historiker som Ragnar Rosén, Eric Anthoni och flertalet svenska forskare skriver historikern Seppo Suvanto, som också ansluter sig till Galléns datering. "Försvararna av den traditionella uppfattningen", skriver Suvanto, "har åtskilliga invändningar mot Galléns argumentering. De frågar sig t.ex. hur det var möjligt att Birger ledde ett ledungståg före 1248, då han ännu inte var jarl."³ Fullt klart framträder den traditionella uppfattningen i filologen Rolf Pippings utsaga: "Såsom viktig för tidsbestämningen bör också i detta sammanhang observeras krönikans uppgifter i vv. 157-201, att Erik Láspe dog och Valdemar valdes till konung, innan Birger hunnit hem från Finland."⁴ Och vidare: "Emot antagandet att tåget försiggått 1240 talar ganska bestämt den yttre omständigheten, att vid denna tid Birger ännu inte var jarl. Om tåget utgått 1240, måste vi förutsätta, att Ulf Fase varit dess anförare. I så fall skulle i den senare traditionen Ulf ha ersatts med Birger; men en sådan oriktighet vill man inte gärna tillskriva de svenska källorna."⁵

Merparten av argumenten i den tidigare så livliga debatten har till stora delar hämtats utanför krönikans text, och den historiska tolkningen av densamma har givit motsägande resultat: Korståget utgick 1249 – korståget utgick 1239: Birger Magnusson var dess anförare – Birger kunde inte vara dess anförare eftersom han ännu inte var jarl: Birgers maktställning i Sverige baserades delvis på den ära han vunnit i detta korståg – Birgers maktställning i Sverige baserades på hans stora jordinnehav.

I den ovan summariskt redovisade debatten, intar de medeltida ledungsföreskrifterna en central position. Dessa står att läsa i landskapslagarna, och de gällde endast den svenska flottan då den var i ledung. De bötar, eller vårdkasar, som låg längst ut i det svenska havsbandet fungerade som judiciell gräns. Innanför dessa gällde landskapslagarna, men när den svenska ledungsflottan på väg ut passerat

³ Seppo Suvanto, 'Birger Jarls livsverk', *Kring korstågen till Finland. Festskrift till Jarl Gallén*, Helsingfors 1968, s. 227–228.

⁴ Rolf Pipping, *Kommentar till Erikskrönikan*, Helsingfors 1926, s. 75.

⁵ *Ibid.*, s. 79.

de sista bötarna, trädde ledungslagarna i landskapslagarnas ställe för skeppens besättning.⁶

I Upplandslagen står att ledung skall bjudas av konungen på tinget vid kyndelmäss, första veckan i februari, och i ett tillägg i en handskrift av Södermannalagen från 1330-talet står att snäckor och skutor (läs ledungsskepp) skall vara redo att avsegla vid pingst.⁷ Konungen behövde inte vara ledungshärens anförare, eftersom detta ledarskap var en av jarlens plikter. Av det ovan sagda framgår att det i realiteten rör sig om tre tolkningsproblem, även om de hör intimt samman. När utgick detta korståg, vem var dess anförare och varför och hur är det skildrat i Erikskrönikan?

Vilka tolkningsmöjligheter ger en litterär och språklig analys, baserad på krönikan som episk enhet, visavi dessa tre problem? Utgångspunkten för en sådan studie måste självklart tas i författarens litterära program, tydligt uttalat i krönikans prolog:

21	huro herra ok första* hawa ther liffuat thz finder man her i bokenne scriffuit huro the hawa liffuat giort ok farit her star thz scriwat huru thz hauer warit	*furstar
25	hwo thz hauer ey förra hört sakt* nw ma han thz höra hauer han tess akt fore lust at höra fagher ordh* ok skämptan* oss til wy gaa til bordh	*sagt *höviskt tal *underhållning

Kort sagt: både sanning och hövisk dikt bjuds läsaren/åhöraren av denna bok.⁸

Krönikan är byggd kring en räckta enskilda händelser, vars historiska sanningshalt varierar. Tillsammans utgör dessa en episk enhet. De

⁶ Björn Varenius, 'Vårdkase', *Medeltidens ABC*, Stockholm 1985, s. 441.

⁷ Hans Hildebrand, *Sveriges Medeltid 4*, nytryck, Malmö 1983, s. 620, 622.

⁸ Kjell Kumlien, *Historieskrivning och kungadöme i svensk medeltid*, KVHAA, historiska serien 20, Stockholm 1979, s. 119: Kumlien menar att krönikan legat glömd i franciskanerklostret i Stockholm fram till dess att den kom till användning i den nationella propagandans tjänst. I samband med detta har diskuterats om prologen tillkommit under 1400-talet. Detta är av underordnad betydelse för denna uppsats, eftersom i så fall 1400-talskopisten insett att krönikan innehåller både "sanning och dikt".

följer, med ett undantag, ett historiskt kronologiskt förlopp, utan att för den skull den ena episoden omedelbart måste haka i den andra. Som episk enhet hålls krönikan samman av en i texten varierad fogningsteknik.⁹ Ett välkänt exempel på detta är den omdebatterade luckan mellan verserna 3623–24.¹⁰ Episoden om festdagarna i Lödöse avslutas sålunda:

	tha toko the herra orloff*	*farväl
	Hwar reedh tingat honom war til radha	
3623	ok hertogane bliwo ther qwarre bade	

Så börjar författaren nästa episod med att knyta an till den föregående formulering:

3624	[H]Ertogh waldemar reed til Calmara	
	Ok hertogh Erik wille wara	
	J hagnatorpe then jwl	
	ödnolagh* krypa ok stundom i skiwl	*människans öde

I realiteten har det förflutit fyra år mellan de båda episoderna. Om verserna 3624–27 skriver historikern Salomon Kraft: "Fr.o.m. den fjärde av dessa verser äro vi med säkerhet inne i krönikavsnittet om Nyköpings gästabud. Varthän skola de tre första verserna föras?"¹¹ Svaret måste bli att de tillhör den episod de inleder, och funktionen är av litterär art, ett element i författarens berättande, hans fogningsteknik. Ytterligare ett par exempel på denna må anföras. Fogningen mellan den episod som berättar om Magnus Birgerssons avrättning (vv.4396–4439) och kungavalet vid Mora ting år 1319 (vv.4440–4523), är ur dateringssynpunkt ytterst intressant. I episoden om Magnus Birgerssons avrättning finns datum för denna hän-

⁹ Hans Toll, 'Något om Erikskrönikans kronologiska uppställningssystem', *HTF* 1925. Toll har här sökt redogöra för episodernas inbördes kronologi och beroende av varandra i krönikans äldre delar. Jag delar inte hans uppfattning.

¹⁰ Ang. debatten om "luckan": Se ex.vis Pipping, s. 791 f. eller Ingvar Andersson, *Erikskrönikans författare*, Stockholm 1953, s. 139 f. En uttömmande redovisning ges av Jerker Rosén, *Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder*, Lund 1939, s. 366 ff.

¹¹ Salomon Kraft, 'Erikskrönikans källor', *HT* 1932, s. 53.

delse angiven då det i vers 4398 står att det skedde på "elva tusen jungfrurs dag", den 21 oktober. Episoden avslutas:

4437	the liggia bade* i eth gudz hwss	*M.Ladulås och
	ther barfötte bröder ower radha	M.Birgersson
	eth höwelikt mönster* mz gudz nada	*kloster

Så fogar författaren nästa episod, kungavalet vid Mora ting 1319, till den just avslutade:

4440	[U]m midsomaren ther epter kom	
	mangin stoltz hälade* froom	*riddare
	war tha sedher i wpland	
	ok marge bönder mz i bland	

Den första versen i kungavalsepisoden, "[U]m midsomaren ther epter kom", fogar samman och placerar de båda episoderna i ett kronologiskt förlopp, så att den fullständiga dateringen av Magnus Birgerssons avrättning blir, baserad på kröniketexten, den 21 oktober 1318. Historiska källor och samtida annaler visar dock att så icke var fallet. Magnus Birgersson avrättades den 2 juni 1320, alltså nästan ett år efter det att Magnus Eriksson valts till konung. Med enbart kröniketexten till hands, går det inte att i detta fall utläsa det faktiska skeendet i de händelser som krönikan beskriver. Schematiskt kan krönikans struktur framställas på detta sätt:

E P I S O D – fogning/E P I S O D – fogning/E P I S O D – f

Fogningen mellan episoderna är oftast mycket skör och det är vanskligt att utläsa något annat än just "fogning" ur en episods inledande verser. En fogningspassage är inte begränsad i tiden, den kan sträcka sig över en tidsrymd om ett par tre månader till fyra år, som mellan verserna 3623–24, eller längre. Fogningsverserna i krönikan tycks ha en dubbel funktion, dels skall de knyta den ena episoden till den andra, dels skall de inleda den episod de tillhör. Avslutningsvis skall nedan ges ett exempel på en episods lyriska fogningsverser, som står i märklig kontrast till episodens egentliga innehåll. Föregående episod berättar hur hertigarna Erik och Valdemar strider mot norrmännen och vinner seger. Den avslutas:

- 3035 hertogans men the wnno ther priiss
 Then bezst kunne weghin aff allom them* *normmännen
 jak tror at han kom skiotast* heem *snabbast

Som ett resultat av hertigarnas anfall på och seger över norrmännen bryts hertig Eriks och prinsessan Ingeborgs förlovning, Norge och Danmark ingår förbund mot hertigarna och anfaller dessa med en gemensam flotta. Sjöstrider blir resultatet. Denna episod fogas till den föregående med fyra naturlyriska verser:

- 3038 [T]he pingisdagha ther epter nest
 tha frost ok snio ok regn oc bläst
 forgik ok vinters twangh
 ok fugla birgiadhe thera sangh

Enligt historiska källor är inte dateringen i denna fogning (vv.3038-41) korrekt,¹² men för den episka enheten, den löpande berättelsen, saknar detta egentligt intresse. Dessa exempel visar på svårigheten att datera innehållet i episod A med hjälp av fogningsverserna i episod B.

Att datera de tidigare delarna av Erikskrönikan är ytterst vanskligt, eftersom ett samtida källmaterial i stort sett saknas, med undantag för några få annalnotiser,¹³ och "Håkonarsagan" som är en berättande källa. Den äldsta uppgiften om Birgers korståg till Tavastland är krönikans.¹⁴ Uppgifter om detta företag saknas både i svenska samtida annaler och i "Håkonarsagan".

I debatten om dateringen av detta korståg, har de traditionella uttolkarna av kröniketexten tagit fasta på efterföljande episods fog-

¹² Rosén, *Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder*, s. 131 f. och s. 164.

¹³ Kraft, s. 4 f.

¹⁴ Jouko Vahtola, 'Finnlands kirchenpolitische Verbindungen im 13. Jahrhundert', *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 32 (1984). Detta skriver också Vahtola i sin uppsats. s. 508 ff. Han pekar även på en notis i Lübeckskronikan, s. 510 not 125, för år 1266 där det sägs: "Des sulven jares starf hartich Birger van Sweden, desse Byrger bedwank Vynlande to der kronen to Sweden." Tyskarna hade av handelspolitiska skäl all anledning att uppmärksamma Birgers död. s. 515 ff. Verbet "bedwank" ovan, behöver nödvändigtvis inte innebära att Birger jarl personligen med vapenmakt bevingade/besegrade Finland.

ningsverser då de daterat detta företag (se not 4). Berättelsen om korståget mot Tavastland är en välberättad episod, med hela den höviska epikens karaktäristika. Den inleds med att konung Erik påbjuder "örlogh" och avslutas med en sammanfattning av en lyckad expedition och en kommenterande litotes:

155 Thz samma land thz vart alt cristith
jak tror at rytza konungen mistit

Så följer nästa episod, berättelsen om Joar Blå och det dramatiska konungavalet den 10 februari 1250. Fogningen mellan dessa båda episoder utgörs av rimparet "mädhan/thädhan":

157 erik konung doo hemma mädhan
raskelika foro budin thädhan
Ok tith som tha herren* var *hären
then dwalde ekki* som budin bar *dröjde inte

Det är uppenbart att det är tolkningen av detta rimpar som föranlett den traditionella dateringen av nämnda korståg. Men vers 157 består av två led, ett innehållsligt som är kontrollerbart med samtida annaler – konung Eriks död den 2 februari 1250 – och ett innehållslöst, det fogande adverbet "mädhan". Adverbet har tolkats som direkt syftande på föregående episod och stöd för en sådan tolkning tycks de tre efterföljande verserna ge. Pipping har läst "Ok tith som tha herren var" (till den plats på vilken hären befann sig) som Finland (se not 4) Men i det krönikeavsnitt ur vilket den traditionella dateringen är vunnit, nämns varken korståg eller Tavastland.

"Mädhan", som alltså inleder Joarepisoden, förekommer 40 gånger i krönikan och "thädhan" 34.¹⁵ "Mädhan" står 13 gånger av dessa 40 i rimställning och "thädhan" 11, då alltid i rimpar med "mädhan". "Mädhan" förekommer i texten både som konjunktion och adverb, men i rimställning alltid som adverb. Rimparet "mädhan/thädhan" eller "thädhan/mädhan" är så fast etablerat i krönikan, att man kan tala om en rimformel.¹⁶ Om denna rimformel utesluts ur verserna

¹⁵ Rudolf Rydstedt, *Konkordans över Erikskrönikan*, Göteborg 1988, se "mädhan" resp. "thädhan", med ortografiska varianter.

¹⁶ Rimparet är så fast etablerat att t.o.m. en sorts inrim förekommer i vv. 2516–17.

157-58 ändras på intet sätt sakinnehållet i Joarepisoden, men fogningen och därmed associationen till korstågsepisoden försvagas betydligt. Den verifierbara tidfästningen i vers 157 gäller konung Eriks död i versens första led, "Erik konung doo hemma",¹⁷ medan dess senare, "mädhan" är ena delen av ett rimpar vars syfte i kombination med de tre följande verserna är fogande och inledande. Att lägga detta fogningsrim, vars funktion är av litterär art, som dateringsgrund för händelser i föregående episod förefaller ytterst vanskligt.

Den militära aktivitet som pågår i vv. 158-59 låter sig enklast förklaras med att Birger jarl under vintern 1250 förlade "sina" trupper till militära nyckelpositioner inom landet.¹⁸ Redan i mitten av förra seklet konstaterade P. A. Munch att budbärarnas resa, fram och tillbaka över Östersjön mellan den 2 och den 10 februari, varit en orimlighet,¹⁹ och Gallén pekar på det politiskt omöjliga i att det svenska konungavalet i februari 1250 skulle ägt rum medan Birger jarl och många av rikets stormän befann sig med ledungshären i Finland.²⁰ Genom "Håkonarsagan" vet vi att Birger jarl sommaren/hösten år 1249 befann sig i Västergötland.²¹ Om ett korståg utgått från Sverige detta år, måste det i så fall skett på hösten, något som stod i strid med de svenska ledungsbestämmelserna.

Förutom det vanskliga i att datera en episod med hjälp av nästföljandes fogningsverser, finns ytterligare ett inomtextuellt argument för att korstågsepisoden och Joarepisoden är separata enheter, nämligen krönikörens titulering av Birger. Mellan verserna 156 och 157, mellan de båda episoderna, går i krönikan skiljelinjen mellan Birgers status som konungens svåger och rikets jarl. När Birger blir rikets jarl omtalas inte i krönikan, men före joarepisoden tituleras han aldrig jarl i texten. Första gången Birger omtalas i krönikan är som friare till konungens syster Ingeborg:

¹⁷ Kraft, s. 4 "Incerti scriptoris chronicon", ref. 2.

¹⁸ Militära förflyttningar vintertid förekommer också i v. 2919 och i v. 3353.

¹⁹ Pipping, s. 77 f.

²⁰ Gallén, s. 91.

²¹ *Sturla Thordarson, Há konar saga Há konarsonar, etter Stb. 8 fol., AM 325 VIII, 4:o og AM 304 4:o*. Utgitt for Kjeldeskriftfondet ved Maria Mundt, Oslo 1977, s. 151.

81 han gaff henne en ösgötzskan man
birger kallade folkit han
han war födder i biälbo
ok ward en jær!^{*} för än han doo *jarl

Krönikören har koncentrerat Birgers vita till fyra verser och av största intresse är att författaren redan i vers 84 markant höjer Birgers status genom att berätta att denne före sin död uppnår jarlsämbetet, och detta i en episod som föregår korstågsberättelsen.

Författaren är väl förtrogen med bruket av titlar och han utnyttjar dem både i sin höviska och i sin politiska retorik. Så titulerar han alltid krönikans konungar "konung" i texten, vare sig de är avsatta som Valdemar, fördrivna som Birger, eller ännu inte valda som den unge Magnus Eriksson. Ett iögonfallande undantag utgör därför Magnus Birgersson, som konsekvent kallas "jonker" i krönikan, trots att han redan 1304 valdes till Sveriges konung.²² Skälet härför är naturligtvis politiskt—retoriskt. Det är denne olycklige yngling som halshuggs (vv.4396—4439) för att kronan skall övergå till hans minderårige kusin Magnus Eriksson, hertig Eriks son. Formuleringen i vers 4440: "Man ledde joncherran vt aff tornit" (till sin avrättning) är naturligtvis mer passande och acceptabel än vad "man ledde konungen vt aff tornit", i samma situation, skulle ha varit.

Sedan Birger blivit jarl år 1248, omtalas han uteslutande med titeln jarl, eller helt enkelt som Jarlen i krönikan.²³ Man kan svårligen tänka sig att författaren, som redan i verserna 81—84 kort berättar Birgers vita, just i den betydelsefulla korstågsepisoden så misstagit sig, att han titulerar Birger "maghe" (svåger) om detta företag ägt rum åren 1249—50, då ju Birger bevisligen var rikets jarl. Jarlstiteln var betydligt mer prestigefylld än svågerskapet,²⁴ och det är just det författaren signalerar i vers 84. "Jarlen" skriver Jerker Rosén, "framträder tidigt som rikets förnämste ämbetsman."²⁵

²² Rystedt, se "konungh" och "joncker" med ortografiska varianter. Jerker Rosén, 'Kungamakt och adel', *Den svenska historien I*, Stockholm 1966, s. 297.

²³ v.173: "Han walde tha birgers son valdemar", är enda undantaget.

²⁴ Ordet "maghe" förekommer ytterligare två gånger i krönikan, v.1058 och v.2160. Någon speciell politisk status eller någon maktposition anger inte ordet "maghe".

²⁵ Sten Carlsson och Jerker Rosén, *Svensk historia*, del 1, Stockholm 1969, s. 122.

Av det ovan sagda framgår svårigheterna att hävda den traditionella dateringen av korståget mot Tavastland till vintern 1249–50. När Gallén skriver: "Vi ha helt enkelt att stryka korståget av år 1249 ur hävderna", styrks hans påstående av krönikans egen text. Någon datering av detta korståg går inte att utvinna ur krönikan, men klart står dock att detta företag måste ha skett före år 1248.

I krönikan står att Birger Magnusson, konungens svåger, av konungen utsågs till krigstågets "forman". Texten lyder:

95 Swa bödh han them til hedith land
ok satte thz sinom maghe i hand
at han skulle wara thera forman

Uttrycket "thera forman" har av all tidigare forskning tolkats som ledungshärens anförare. Men tillåter krönikans text en sådan tolkning/läsning?

Suvanto, liksom Gallén, antar att Birger Magnusson varit detta korstågs verkliga anförare. Suvanto skriver: "Det finns å andra sidan ingenting som hindrar att Birger varit ledare för detta företag redan i slutet av 1230-talet. De svenska landskapslagarnas 'rodarrett' omtalar även en ställföreträdare för konungen som kallas 'forman' (Upplandslagens konungabalk XI § 4 och Södermannalagens konungabalk XI § 3) och Erikskrönikan använder benämningen forman, inte jarl, för Birger."²⁶ Suvanto baserar sitt antagande på lagtextens språkbruk och förvisso talas där om konungens forman. För att undvika dubbla böter skall roden lämna hamnplats för:

Allir ägha hampn fore kunungi rymä swa fore
biskupi ok iarle ällr fore formanni þerä sum
kunungär hawär fore sik²⁷

Allir sculu hamn firi kunungi rymä swa firi
biscupi oc iarle eller formanni þem kununger
hawer firi sic sath²⁸

²⁶ Suvanto, s. 229.

²⁷ C. J. Schlyter, *Upplandslagen*, Stockholm 1834, s. 99. Skrivningen "formanni þerä" är med största sannolikhet ett skrivfel, (formanni är sing. form och þerä är plur.) i handskrifterna B och C står þem, sing.form.

²⁸ C. J. Schlyter, *Södermannalagen*, Lund 1838, s. 54.

I båda lagtexterna står forman parallellt med biskop och jarl. Det är inte jarlen, utan konungen, som efter rodarretten ersätts med en forman. Den tolkning som ligger närmast till hands visavi lagtexten är att roden skall lämna hamnplats för tre skepp, konungens – eller dennes formans – biskopens och jarlens. Formanen är här den som konungen satt i sitt ställe. I lagtexten utesluter eller ersätter inte formannen jarlen.²⁹

Men forman är inte en till lagspråket begränsad glosa. K. F. Söderwall ger en mängd exempel på ordet forman ur både religiös och profan litteratur,³⁰ men i inget av alla dessa exempel är forman detsamma som jarl. I Erikskrönikan förekommer ordet 15 gånger.³¹ Av intresse är här krönikörens språkbruk, eftersom problemet kring ordet forman här inte låter sig begränsas till en fråga av lexikal art. Kort sagt, vilken betydelse lägger krönikören i ordet forman? Tre användningsområden kan avgränsas i krönikan; det första med två exempel är tämligen vagt:

- 232 [F]Olke jerl war en erliken man
rikesins forman tha war han
4255 Ok toko herra matius tell
drotzetara ok forman

I båda dessa fall är benämningen forman den ena av två bestämningar med samma syftning, Folke var jarl och forman, Mats var drots och forman. I det andra med ett exempel i krönikan, talas i samma vers om två formän:

- 2026 formannomen sampdo ey badhom aa
(de båda förmännen kunde inte samsas)

Här kan forman inte knytas till konungen, eftersom den ena av dem var hertigarnas rådgivare Abjörn Sixtensson.

²⁹ Frågan är f.ö. om rodarretten som helhet hade aktualitet när Erikskrönikan författades. Under 1200-talets senare del ersätts både ledungslamen och skeppsvisten med fasta årliga skatter, och Sveriges siste jarl, Birger Magnusson, dog år 1266.

³⁰ K. F. Söderwall, *Ordbok över Sveriges Medeltida språk* I, Lund 1891, s. 292 f., samt Ljunggren-Wessén, *Supplement* I, Lund 1953, s. 189.

³¹ Rydstedt, se "forman".

Inom det tredje användningsområdet, de återstående exemplen, är benämningen *forman knuten* till militär aktivitet, och tolkningen blir på dessa ställen entydig; en *forman* är en person som för befälet över en till storleken begränsad militär trupp,³² eller en fast borg.³³ Åtta av dessa exempel har formuleringen "thera *forman*":

- 97 at han skulle wara thera *forman*
 1357 tha ward thera *forman* alt offseen
 1487 thera *forman* heet haralder
 1731 herra sten thera *forman* waar
 2996 En riddare war thera *forman*
 3014 Tha swarade thera *forman*
 3028 Thera *forman* sagde dughande men
 4038 Herra martin duwa war thera *forman*

Det är en associativ tolkning, grundad på historiska kunskaper hämtade utanför kröniketexten, att just i vers 97, som beskriver Birger Magnusson, läsa uttrycket "thera *forman*" som ledungshärens anförare. Korstågens föreskrifter var desamma som ledungens, och huvudmannskapet vid ledung var en av jarlens plikter. Vers 97 har sin reella betydelse inom det tredje användningsområdet, det är helt enkelt otänkbart att konungens svåger skulle ha rest ut som "menig soldat", men främst äger den hemvist i den höviska epikens sfär. Det ligger ett stort retoriskt värde i att kalla Birger Magnusson "thera *forman*", med de associationer denna formulering ger, då någon jarl över huvud taget inte nämns i episoden. Det finns ingen anledning att förutsätta några misshälligheter mellan konung Erik och rikets jarl – Ulf Fase – redan år 1239, det år som Gallén menar att detta korståg utgick.

Konung Erik Eriksson tvingas, sedan han besegrats av sina fiender vid Olustrum 1229, gå i landsflykt i Danmark. När Knut den långe, som då tagit makten, avled år 1234, återkom Erik Eriksson och samma år blev Ulf Fase rikets jarl. Om jarlen skriver Rosén att hans ställning tenderar att bli en nordisk motsvarighet till frankerrikets major domus, landets egentliga härskare. "En sådan ställning hade intagits

³² vv. 744, 1487, 1731, 2764, 2996, 3014, 3028 och 4038.

³³ vv. 1357, 1637 och 2891.

av Ulf Jarl under Erik Erikssons senare regering.”³⁴ Med vilka påtryckningsmedel skulle konung Erik ha förmått Ulf Fase, rikets jarl mellan åren 1234–48, att avstå ledarskapet vid ett korståg, ett bellum iustum, till förmån för Birger Magnusson?

En komparation med krönikans båda senare korstågsskildringar, visar att den första korstågsepisoden saknar berättarteknisk ”verklighetsförankring”.³⁵ Stilen i den skiljer sig i flera avseenden från krönikans båda senare korstågsberättelser. I den första episoden upptar förberedelser och överfart 43 versrader av totalt 67, i den andra 1 av 62 och i den tredje 14 av 348. Det kan här vara på sin plats att åter erinra sig författarens litterära program:

23 huro the hawa liffuat giort ok farit
her star thz scriwat huru thz hauer warit

och två rader längre ner i prologen:

27 fore lust at höra fagher ordh
ok skämptan oss til wy gaa til bordh

Krönikans två senare korstågsberättelser är fyllda av realistiska detaljer. I den andra episoden (vv.1324–1385) berättar författaren livfullt hur de uttröttade och numerärt underlägsna svenskarna på Viborg utsätts för anfall efter anfall, dag och natt, av de hedna ryssarna som också snör av deras försörjningsvägar. Besättningen har varit utan mat i sex dagar och somliga dör av svält. Likväl samlar sig de kristna till ett slag som orsakar ryssarna stor skada, trots att de svenske slås i grunden. Krönikans tredje korstågsepisod (vv.1458–1805) är än mer detaljerad och konkret i sin realism. Här finns geografiska beskrivningar av området, redogörelser för rysk stridsteknik, namngivna riddare och herrars individuella insatser värderas och lovprisas, ”regementen” namnges.

En skrämmande bild av krigets brutalitet ger författaren i verserna

³⁴ Rosén, 'Kungamakt och adel', s. 111.

³⁵ Episoden om junker Karls och svärdsriddarnas korståg mot litauerne (vv.292-353) utgör en egen korstågskategori, som inte berörs i detta arbete.

1646–61. Huvudhären, som är på väg tillbaka till Sverige, ligger vid ämyningen och väntar på förlig vind och längleds. För att muntra upp sig går Mats Ketilmundsson och hans kompani iland och drar genom "inger ok watland" med "här ok brand", de bränner landet och hugger ner allt motstånd, för att efter en lyckad utflykt åter inskeppas och segla hem. Författaren konstaterar kort att "the hedno satho ater oc rördö i branda". Men på fästningen Landskrona ruttnar och förstörs maten. Besättningen drabbas av skörbjugg och andra sjukdomar och inga nya förnödenheter når fästningen. Med en påfallande levande och detaljerad realism, skildrar slutligen krönikören det avgörande slaget om Landskrona. Svenskarna förlorar och författaren ömmar för de arma överlevande som förs bort till en okänd fångenskap.

Inte en enda av krigets alla faser beskrivs i den första korstågsepisoden. Med "fagher ordh ok skemptan" berättar krönikören om denna härfärd. Med den höviska epiken som övergripande genre, har författaren i denna episod arbetat med tre avgränsbara subgenrer: riddarromanen (vv.89–100) där den höviska etiken framhålls; propemptikongenren (vv.101–24) med förebilder ur antik litteratur och den hagiografiska (vv.125–56) där förlagan varit legenden om Erik den helige. Här må påpekas att genreblandning inte alls är något ovanligt i svensk medeltidslitteratur, men det är sällan man ser den så väl genomförd som i denna episod. Givetvis finns inga vattentäta skott mellan dessa tre subgenrer i kröniketexten, men var och en av dem är klart urskiljbar.³⁶ Den höviska tonen anslås redan i berättelsens första verser. Konung Erik låter kalla riddare, riddare like och tienistomen till det örlogh han vill driva (vv.89–94). Krönikörens ordval är ytterst höviskt, men anakronistiskt. Några riddarslagningar är inte kända i Sverige före år 1285.³⁷ Om tienistomen talas också i vers 818, då hertig Magnus kallar till strid. Han ber sina hulda och trogna tjä-

³⁶ De tre subgenrerna i episoden kan kanske ses som en tredelning av persuasiobegreppet; riddaretiken – docere, propemptikon – delectare och den hagiografiska – movere.

³⁷ Sven-Bertil Jansson, *Erikskrönikan. Redigering, inledning och kommentar*, Stockholm 1986, s. 206.

nistomen att förse sina stridshingstar med schabrak och klä sig själv i benharnesk, en poetisk omskrivning för att förbereda sig för krig.

Det är först i och med vers 95 som läsaren/åhöraren får veta att detta örlogh är ett korståg, ett bellum iustum. Omedelbart höjs textens etiska värde. Denna information knyter krönikören fast och oupplösligt till Birger Magnussons person, genom att elegant utnyttja knittelns parrim:

95 Swa bödh han them til hedith land
ok satte thz sinom maghe i hand

Syftet med detta företag är nu höjt över allt tvivel. Verserna 95-100 är ett utmärkt exempel på hövisk epik – dess kärnbegrepp trohet, heder och lojalitet mellan över- och underordnad, mellan konung och vasall-, begrepp som höjer textens estetiska värde, utnyttjas skickligt av författaren i denna passage. Konung Erik har det allra största förtroende för Birger, litar mest av alla på honom och gör honom därför till "thera forman". Birger svarar med att gärna åtaga sig detta uppdrag för att på så sätt styrka och vidga sin konungs heder och ära. Dessa rader är en hyllning till de höviska och ridderliga idealen, personifierade i Birger Magnusson. Här må också påpekas att ordet "heder" med 17 belägg i krönikan³⁸ undantagslöst är reserverat för de kungliga familjerna och Gud. Längre än så kan inte författaren sträcka sig i sitt lovprisande av Birger – i den explicita texten – utan att göra sig skyldig till lögn, men implicit kan han gå ett steg längre, han kan undertrycka all information om övriga deltagare i detta korståg, och det är precis vad han gör. Efter det att konungen och hans svåger uppfyllt sina feodala roller, upphör författaren med att i denna episod använda personliga subjekt.

Fortsättningsvis är det grupper som agerar, som är subjekt: "häladh", "huar", "the", "them", och "the crisno/-e".³⁹ Effekten av ett sådant tillvägagångssätt blir att läsaren/åhöraren likväl i sin läsning identifierar dessa anonyma subjekt med tidigare kända. Birger är den av de två som reser, därför blir det kring hans person associationerna hopas.

³⁸ Rydstedt, "hedher" med ortografiska varianter.

³⁹ Riddare, var och en, de, dem och de kristna.

Så förbereder sig var och en av korsfararna hemmavid (vv.101–07). Det höviska elementet upprätthåller författaren genom att skildra riddarnas förberedelser, och det är med glädje de förbereder sig. Båttyperna är "snekkior ok löpande skutör". Dessa båttyper omtalas vid två andra tillfällen i krönikan.⁴⁰ Konungen av Norge seglar med "snekkior manga ok budzor stora" (v.3045), och hertigarna Erik och Valdemars unga hustrur seglar till Sverige i "snäkkior ok karwa oc löpe skutor" (v.3562). I det senare fallet torde det knappast röra sig om ledungsskepp, utan en beskrivning av kungafamiljens privata båttyper. Glosan "snekkior" hade säkerligen hög prestige i en hövisk skildring. I krönikans andra och tredje korstågsepisod skeppas korstågshären över i "skip", vilket också är den gängse benämningen i krönikan. I kommentaren till Erikskrönikan skriver Pipping: "De snekkior ok löpande skutör som omtalas voro ledungsskepp /.../ Det kan knappast betvivlas att författaren känt benämningarna på ledungsskeppen, och man vill inte gärna tro, att de endast av en tillfällighet används rätt."⁴¹ Senare partier i krönikan talar för att författaren känt till landskapslagarna, och sannolikt också Södermannalagens benämning på ledungsskepp, men som ovan sagts, i de båda senare korstågsepisoderna talas om "skip". Författaren beskriver i den första korstågsepisoden ett krigståg som utgått 70 till 75 år före skrivandets stund. Berättelsen är hållen i en hövisk stil och genom att välja för honom och hans samtid ord och uttryck med ålderdomlig klang, ger han detta företag ett romantiskt arkaiserande skimmer, som väl uppfyller den höviska epikens krav. Det kan knappast vara en tillfällighet, just som Pipping säger, att krönikören använt de äldre benämningarna på ledungsskeppen, men det förefaller troligare att det snarare är av stilistiska än av "dokumentära" skäl.

Att gåvor gavs till korsfarare (vv.108–11) är en del av den europeiska korstågstanken. Den allmänna tron var att även de som gav fick del av den gudomliga nåd som vederfors korsfararna själva. Krönikören lägger ett klerikalt ideologiskt perspektiv på den första korstågsepisoden som helt saknas i de båda senare. Man gav och man gav ordentligt. Belöningen för denna typ av gåvor uttrycks klart i kröni-

⁴⁰ Rydstedt, "snekkia" med ortografiska varianter.

⁴¹ Pipping, s. 121 f.

kans verser 1220–21. Konung Magnus Ladulås låter bygga nunneklostret i Skänninge och ger stora donationer till det. Krönikören skriver:

1220 Tessa almoso ok andra slika
the möta honom nw i hymmerike

När kvinnorna gråtande tar avsked av korsfararna (vv.112–15) är det ett av de få tillfällen när kvinnor omtalas i texten. Den höviska epiken behöver kvinnor, men helst skall de, som här, ha en passiv och dekorativ funktion. En passande situation för kvinnorna är också att visa beundran för riddaren/hjälten. Stilenligt låter därför författaren de norska adelsdamerna luta sig ut genom sina fönster för att få en glimt av "then mille hertugh Erik", när han lämnar hovet i Oslo (vv.1929–36). Så följer tre mycket intressanta verser, om vilka Nore Hagman påvisat att de har direkta förebilder i antik litteratur.⁴²

116 mangt eth gamalt fädernis swerd
wart tha nidher aff naglom* kränkt *spikarna
som ther haffdo manga dagha hengt

och de kvinnor som vridit sina händer och gråtit häftigt (v.112) följer de bortfarande till stranden och där:

120 helsados wel ok tokos j hand
marghin röder mwn ward tha kust
som aldrig kystes sydhan aff hiertans lust

Detta är första och enda gången det kysses i Erikskrönikan. Det skall nog betraktas som en hövisk handling. Filologen Valter Jansson visar att kyssandet av den röda munnen har motsvarigheter i de båda Eufemiavisorna "Herr Ivan" och "Hertig Fredrik".⁴³ I den tredje Eufemiavisan, den romantiska berättelsen om mannen av börd och kvinnan av folket, "Flores och Blanzeflor", kysser konungen av Babylon de båda till avsked, sedan alla missförstånd klarats upp och de unga tu skall segla hem.⁴⁴ Att kyssa till avsked och hälsa med hand-

⁴² Nore Hagman, 'Förberedelserna till Birger jarls korståg enligt Erikskrönikan', *Samlaren* 1955, s. 96.

⁴³ Valter Jansson, *Eufemiavisorna*, Uppsala 1945, s. 214.

⁴⁴ Emil Olson, *Flores och Blanzeflor*, Lund 1956, SFSS, s. 128.

slag, framstår som en del av det höviska uppträdandet. Överensstämmelsen mellan ovanstående avskedsscen och den som utspelas i verserna 3554–75, i vilken de norska prinsessorna tar avsked av de sina för att segla till Sverige – i snäckior ok löpe skutor – är slående, och likheten mellan dessa båda scener har tidigare uppmärksamats av Sven-Bertil Jansson.⁴⁵

Nore Hagman har skrivit en mycket tänkvärd uppsats om de militära förberedelserna och korsfararnas avsked från de hemmavarande i denna episod. Han visar att avskedsscener av det slag som här beskrivs, har sina rötter i antik litteratur. ”Dylika sentimentala beskrivningar” skriver Hagman, ”av hur man under tårar tar avsked inför en farofylld resa bör hänföras till propemptikongengen. Därmed förstås avskedsdikter, som ursprungligen skrevs efter bestämda regler i retorskolorna.” Absolut övertygande är Hagmans läsning av verserna 116–18 i krönikan och hans argumentering för dessa versers förebild. De gamla fädernesvärden som krängts ned från sina spikar har sin litterära förebild i Statius’ magnum opus ”Thebais”, skriver Hagman sedan han gått igenom den antika litteratur som har bilder med detta motiv. ”Im Mittelalter waren die Thebais und die Achilleis viel gelesene Gedichte”, uppger M. Schanz. Thebais lästes på sina håll t.o.m. i skolorna.⁴⁶ Om Statius’ betydelse i den medeltida litteraturen skriver Inge Jonsson: ”Bakgrunden till den medeltida allegorigengen, /.../ är sammansatt. /.../ Den viktigaste utgångspunkten finns i Statius’ epos om de sju tåg mot Thebe, ”Thebais”, från slutet av första århundradet efter Kristi födelse.” Och vidare: ”Denne latinske skald har så hög status i den medeltida litteraturen, att Dante i ”Komedien” låter honom avlösa Vergilius som ledsagare vid gränsen mellan skärselden och paradiset.”⁴⁷

Hagman har begränsat sin studie till avskedsscenerna och krigsförberedelserna i detta krönikaeavsnitt och han gör en mycket träffande iakttagelse av textens innehåll: ”Om man läser Erikskrönikans beskrivning av förberedelserna till korståget som en fristående skildring, får man knappast intrycket av att den föregående tiden varit

⁴⁵ Sven-Bertil Jansson, *Medeltidens rimkrönikor*, Uppsala 1971, s. 188.

⁴⁶ Hagman, s. 82f, 95f, 100–101.

⁴⁷ Inge Jonsson, *I symbolens hus*, Stockholm 1983, s. 31.

fyllt av politiska motsättningar och uppror mot konungen, Erik Eriksson /.../ Det verkar också som om det rått en längre fredsperiod i landet. Hjälmar, harnesk och pansar blev nu "gäwe" (efterfrågade) och svärderna som länge hängt på väggen tas ned.⁴⁸

Efter höviska förberedelser och sentimentala avsked, ger sig den svenska ledungsflottan av (vv.125–42). De kristna seglar för förlig vind och en praktfull syn möter de hedna tavasterna, när den svenska ledungsflottan med en otalig mängd förgyllda stävar angör hamnen och riddarna landstiger med banér och skinande sköldar och hjälmar. Tavasterna rymmer fältet och segern är de kristnes. Det är i denna passage som episodens stridsscener ingår:

- 134 them criso gik ther wäl j hand
137 The willo thera swerd gerna fresta
vpa the hedna taffwesta
142 the hedno tappado the crisne wnno

Jämfört med krönikans båda senare korstågsskildringar är vapenskrämlet i denna episod minst sagt modest, men ur stilistisk synvinkel utgör dessa stridsscener en väl avpassad inledning till de omedelbart följande verserna som är en allusion på legenden om Erik den helige (vv.143–48).⁴⁹ Legendan om den svenske helgonkonungen återges bl.a. i "Fornsvenska legendariet". Legendariet, som till största delen är ett översättningsarbete, har troligen tillkommit i något av götalandskapens dominikanerkloster mellan åren 1276–1307.⁵⁰ George Stephens har givit ut texten och två mycket likartade versioner föreligger.⁵¹ Legendan finns också bevarad i "Eriksofficiet" i "Breviarium Upsalense", som förmodligen härrör från 1200-talets senare del.⁵² Legendan är således äldre än krönikan och en viss spridning är påvisbar.

⁴⁸ Hagman, s. 93.

⁴⁹ Överensstämmelsen mellan korstågsepisodens text och legendens har observerats av tidigare forskning.

⁵⁰ Valter Jansson, *Fornsvenska legendariet. Handskrifter och språk*, Uppsala 1934, s. 4.

⁵¹ George Stephens, *Ett fornsvenskt legendarium*, ban 1, Stockholm 1852, (SFSS) s. 885 och band 2, Stockholm 1874 (SFSS) s. 345.

⁵² Fogelklou, Lindblom, Wessén, *Legender från Sveriges medeltid*, Stockholm 1917, s. 326.

I legenden står att konung Erik samlade sina trupper för ett korståg mot Finland, "som oppa then tiidh war hedhit oc giordhe storan skadha oppa swerighe. tha bödh sancte eric folkena anama cristna tro oc binda fridh mz honom oc naar the eyunkte thera anama wille tha striidha han oppa them oc öffweruan mz swärdh hämpnadis manligha cristna manna blodh som the länge oc opta wtgutit haffde".⁵³ I krönikan står att de som ville gå de kristne till handa och mottaga dopet, lät de kristne leva i frid med sin egendom. Men de tavaster som motsatte sig detta dödades. Samstämmigt beskriver de båda texterna de kristnas ädla uppträdande, hur valet mellan liv och död överläts till de hedna. Men likheten mellan de båda texterna upphör inte med detta. Sedan helgonkonungen vunnit en total seger organiserar han landet: "Sidhan stempde sancte eric för sikh thz folk som oslaghet bleff i landet til cristendomsens oppehälle for sancte henric /.../ oc skikkade ther klärker oc befälte annar stikke som tilhörir cristna tro oc gudz tjänst".⁵⁴ På samma sätt organiseras i krönikan förvaltningen av Tavastland (vv.149–54). Svenskarna bygger Tavasteborg "ok satto ther vinne ok neste"(v.150) Landet administreras av de kristna: "The satto the land mz crisna men" (v.153), och krönikörens slutkommentar är : "Thz samma land thz vart alt cristith" (v.155).

Den textuella likheten mellan Erikslegenden och krönikans första korstågsepisod är påfallande, men än viktigare: både legenden och kröniketexten saknar varje ansats till "descriptio" i stidsscenerna. Det gör att denna del av episoden och legenden, retoriskt sett ligger närmare varandra, än denna krönikepassage och krönikans båda senare korstågsskildringar.

"Descriptio" har alltid intagit en framskjuten plats i den västerländska retoriken. Under medeltiden studerades "septem artes liberales", de sju fria konsterna, och grundutbildningen för varje student var de tre första, "trivium", av vilka den tredje var retoriken. Descriptio innebar att eleven tränades i konsten att framställa så livliga och färgstarka bilder som möjligt, för att med dessa övertyga sina läsare/åhörare om att det sagda var sant. När jag ovan talade om att

⁵³ Stephens 1874, s. 345 f.

⁵⁴ Ibid. s. 346.

både den andra och den tredje korstågsskildringen är realistiskt och livfullt berättade, är det just sin skicklighet i att konstfullt beskriva, *descriptio*, och sin strävan att övertyga en publik om det sanna i de båda episoderna, som författaren visar prov på. Hos krönikören intar generellt livfulla beskrivningar en framskjuten plats, vare sig det är banketter, bröllop, kungaval, kröningar, stridsscener o.s.v. Det är just bristen på *descriptio* som gör att dessa stridsscener så markant avviker från krönikans övriga.

Med en till synes enkel berättelse av okomplicerad struktur har författaren i krönikans första korstågsepisod inte bara personifierat Birger Magnusson i de ridderliga idealen, utan också gjort honom till en framgångsrik försvarare av den kristna tron, jämbördig med Erik den helige.

Krönikan var ett beställningsverk och en av dess avsikter var att hävda Bjälboättens rätt till den svenska kronan och efter internationellt mönster glorifiera familjen. Krönikörens uppdragsgivare bör ha varit mycket nöjd med denna text, ty en bättre introduktion av ättens stamfader kan man näppeligen tänka sig. Dock förefaller det som om hela första korstågsepisoden i krönikan, vid en närmare analys, faller inom ramen för vad som med en retorisk term kallas *genus demonstrativum*.⁵⁵

Det är svårt att vid en kritisk läsning av denna episod, med hänsyn tagen till krönikan som episk enhet, sätta någon tilltro alls till denna skildring. Episoden är alldeles för klichéartad och samtidigt för diffus, för att ge ett intryck av att författaren haft för avsikt att förmedla verkliga händelser. Ur litterär synvinkel skulle denna episod bl.a. kunna ha sitt ursprung i en svensk-dansk-tysk berättartradition om korståg. När det gäller de medeltida balladerna, är forskningen sedan länge klar över utbytet av texter och stoff mellan de nordiska länderna.

Förbindelsen mellan Östersjöns kustländer var mycket livlig under medeltiden och har en mängd belägg i Erikskrönikan. Så t.ex. gifter sig Valdemar Birgersson med Sofia av Danmark och efter hennes död gifter han om sig (?) med Katharina av Pommern. Brodern, Magnus

⁵⁵ Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, München 1960, s. 133 § 245, även not IAa.

Ladulås, gifter sig med Helvig av Holstein och deras son, Birger Magnusson, gifter sig med Margaretha av Danmark. Med de danska och tyska prinsessorna följde deras uppvaktning och ett flertal danska och tyska adelsmän vid de svenka konungarnas hov omtalas i krönikan. Med korstågsbelägg är det klen i de svenska annalerna, men desto rikligare förekommer de i de danska och tyska.⁵⁶ Att svenska adelsmän deltog i icke-svenska korståg bekräftas av krönikören själv i vv.292–353, där han berättar hur junker Karl beger sig till Livland och Svärdsriddarorden. Andra källor berättar hur Magnus Ladulås vid ett tillfälle avger ett löfte att bege sig till denna orden i Riga, och hur han löser sig från detta löfte genom att skicka fyra väpnare i sitt ställe.⁵⁷ Exemplet skulle kunna mångfaldigas. Krönikören har helt eller delvis tillhört den svenska hovstaten och berättelser av svenska, danska och tyska adelsmäns egna eller anföranters bedrifter vid korståg kan inte ha undgått honom. Författaren talar själv om muntliga traditioner.

Herr Ulf Karlsson var med i "Slaget vid Ettak".⁵⁸

874	Herra wllf karsson een hælade* goodh huilkin kamp han ther bestoodh* mellom gardhin ok ena broo han sagde ther aff ä til han doo	*riddare *utkämpade
-----	---	------------------------

Ur det samlade berättarstoffet kan författaren ha hämtat de ideologiskt sett viktigaste egenskaperna för korsfarare; han skall uppfylla riddarens hederskodex, han skall värna om den kristna tron och ha ett kristligt sinne. Detta är egenskaper som författaren med stor skicklighet tillskriver Birger Magnusson i krönikans första korstågs-episod. Det är m.a.o. en idealgestalt i en hövisk miljö, som presenteras i den litterära texten. Detta behöver nu med nödvändighet inte innebära, att Birger Magnusson inte deltagit i ett korståg mot Tavast-

⁵⁶ Gunvor Kerkkonen, 'De danska korstågshamnarna i Finland. Några synpunkter och ett försök till lokalisering,' *Kring korstågen till Finland. Festskrift till Jarl Gallén*, Helsingfors 1968, s. 111 ff.

⁵⁷ Jansson, *Erikskrönikan*, s. 205.

⁵⁸ Slaget vid Ettak faller givetvis inte under begreppet korståg, utan exemplifierar här endast muntligt berättande.

land, men i Erikskrönikans första korstågsepisod har författaren inte strävat efter verklighetsförankring.

Inledningsvis formulerades tre frågor: när utgick detta korståg, vem var dess anförare, och varför och hur är det skildrat i krönikan? Avsikten med föreliggande arbete har varit att via krönikans egen text söka besvara dessa frågor. Den första låter sig lättast besvara; någon datering av korståget mot Tavastland står inte att finna i kröniketexten. Med bestämdhet kan dock dateringen till år 1249/50 avvisas, med skäl som ovan anförts.

Frågan om ledarskapet vid detta korståg är mer intrikat. Om man antar att ett organiserat svenskt korståg mot Tavastland utgått år 1239 eller 1240, och det är detta korståg som författaren haft i åtanke, så måste Ulf Fase, rikets jarl, ha varit dess verkliga anförare, om landskapslagarnas föreskrifter gällt. I kröniketexten är dock Birger Magnusson företagens ledare "thera forman". Birger är den retoriske jarlen. Episodens struktur och författarens ordval styrker en litterär tolkning på beskostnad av en historisk, "fore lust at höra fagher ordh", som krönikören själv skriver.

Och slutligen, varför och hur är detta korståg skildrat i krönikan? En kritisk läsning av episoden ger vid handen att det inte kan vara Birgers lysande krigiska insatser vid detta företag, som föranlett krönikörens skrivande eftersom dessa inte alls beskrivs. Episoden är, som den idag föreligger i Erikskrönikans text, tillkommen enligt en beställares önskan att få en lämplig introduktion till den regerande konungaättens stamfader. Birger har av författaren tillskrivits egenskaper som förefaller hämtade ur ett för ämnet passande retoriskt förråd och det är detta som ger Erikskrönikans första korstågsepisod dess prägel av dikt.